

ELS GERMANISMES EN LA TOPONÍMIA

Josep MORAN

La influència del superstrat germànic en la llengua catalana es manifesta ben clarament en l'onomàstica personal de l'alta edat mitjana. L'extensió d'aquests noms devia començar a partir de la conversió de Recared l'any 589; almenys a partir d'aquesta data, i dintre de l'escassa documentació disponible d'aquest període, podem observar que apareixen noms gòtics en els episcopologis de los diòcesis nostres, com Laülf 693 a Barcelona; Vitaric 656 a Elna; Sisuld 630 a Empúries; Savaric 689 a Girona; Gueric 643-653 a Osona; Àfrila 653 a Tortosa; Leuberic 683 a Urgell; Quinteric 675 a València. Aquests noms devien ésser més habituals en l'àrea de major domini visigòtic, que probablement s'estenia fins a Tortosa, on consta que hi hagué bisbe arrià. A les Illes, mai no dominades pels visigots, devien ésser molt rars o inexistents. Al País Valencià s'hi devien introduir a partir de l'expulsió dels bizantins; en tenim una mostra en l'episcopologi de València i en la patena del segle VII procedent d'Onda (la Plana Baixa) conservada al Museu Arqueològic de Barcelona, la qual presenta un nom gòtic, Teudered, en la inscripció¹.

Després de la reconquesta franca els noms germànics personals presenten un gran predomini, de manera que, com és ben sabut, durant els segles IX a l'XI més de la meitat dels noms de persona de la Catalunya Vella duïen un nom d'origen germànic. Aquesta onomàstica era bàsicament gòtica, però s'hi pot observar un increment dels noms francs.

Evidentment, no totes les persones que duïen un nom de caràcter germànic eren d'origen germànic, però aquests noms van adquirir un gran predomini entre la població autòctona a causa del prestigi social de les classes dirigents i de la funcionalitat d'aquests noms, que en bona part ompliren el buit que es produí com a conseqüència de la desaparició del sistema antroponòmic romà.

Els noms d'origen germànic caigueren en desús progressivament a partir del segle XII, si bé alguns han perdurat com a cognoms (Aribau, Miró, Sunyer) o incorporats al santoral cristià com a noms de sants (Bernat, Guillem, Ramon)².

Però abans de llur desaparició aquests noms personal foren aplicats en la toponímia. Aquest fenomen podria haver començat ja en l'època visigoda, com per exemple en noms acabats en *-riu*, de què parlarem més endavant, però la majoria de topònims catalans d'origen germànic es formaren a partir dels repoblaments efectuats durant els períodes carolingi i comtal, és a dir, en ocasió de la Reconquesta.

Considerant el període en què es produí aquesta influència, és natural que la densitat més gran d'aquests topònims correspongui a la Catalunya Vella, com es pot comprovar consultant la llista i el mapa que n'ha fet J. Coromines³. Pel que fa a la Catalunya Nova, encara són abundosos en el territori de l'antiga marca o frontera, repoblada durant els segles X-XI, quan els noms personals germànics encara eren vigents, però són molt escassos en les terres conquerides i repoblades posteriorment, és a dir, a la regió de Tortosa, al País Valencià i a les Illes, de manera que presenten una distribució inversa respecte dels topònims d'origen àrab i mossàrab.

L'existència de topònims d'origen germànic ja fou constatada per Balari i Jovany⁴. Posteriorment tots els estudiosos de la toponímia catalana s'hi han dedicat poc o molt, particularment Joan Coromines, encara que ara per ara no n'hi ha cap estudi sistemàtic. Coromines dedicà alguns articles a l'estudi de formes problemàtiques i, a més, ofereix una llista de topònims acompanyada del mapa corresponent per a tot el domini català, encara que una recerca més intensa pot aportar-ne més mostres.

Els topònims d'origen germànic poden procedir simplement dels noms de persona, per ex.: *Riquer* (Conflent), *Beliu* (Cerdanya), *Requesens* (Alt Empordà), *Briolf* (Gironès), *Bertí* (Vallès Oriental), *Baldomar* (Noguera), *Guimerà* (Urgell); però molt sovint són de caràcter híbrid, precedits d'algun substantiu romànic, per ex.: *Vilarnau* (Rosselló), *Vilabertran* (Empordà), *Castellfraumir* (Berguedà), *Collbató* (Baix Llobregat), *Castellgalí* (Bages), *Masricard* (Tarragonès).

L'evolució fonètica i l'etimologia popular han desfigurat alguns topònims. Aquest és el cas, per ex., de *Castell de l'Areny* (Berguedà), que en la documentació antiga apareix en la forma *castro Adalasindo*; Adalasind és un antropònim germànic toponimitzat que per evolució fonètica es convertí en *Dalareny*. La grafia actual homòfona de *l'Areny* respon evidentment a una etimologia popular.

Coromines, com hem dit, ha estudiat alguns d'aquests topònims problemàtics. En primer lloc dedueix que diversos noms de lloc en *-ren(y)* provenen d'antropònims germànics en *-sind*: *Bastareny* (Berguedà), de *Bastasind*, *Torèn* (Conflent) de *Torre-sind* (*Thurisind*), *Gombreny* (Berguedà) de *Gomesind*.

Coromines ha deduït també l'origen germànic d'alguns topònims acabats en *-iu* procedents de noms germànics en *-ic* més la desinència *-I* del genitiu llatí de la 2a conjugació; així, en el cas d'*Arderiu*, "en l'origen es digué en baix llatí *villa Hardarici* 'vila o mas d'Arderic'. El genitiu *Hardarici*, un cop perdut o sobreentès el nom comú *villa*, evolucionà palatalitzant la *C* davant *I* en la forma que és normal en català i, així com *pacem* donà *pau*, *Hardarici* es convertí en *Ardariu*"⁵. Altres noms de lloc que presenten aquesta terminació són *Escariu* (*Ascarici*) (Berguedà), *Guitarriu* (*Guiririci*) (Garrotxa), *Vilopriu* (*Villa Hilperici*) (Empordà), *Beliu* (**Balici*) (Cerdanya).

El fet que aquests topònims provinguin d'una forma en genitiu llatina denota llur antiguitat, ja que han d'ésser anteriors a la desaparició de la declinació, és a dir, probablement d'època visigòtica, com hem dit al començament.

A més dels topònims que procedeixen de l'antroponímia, n'hi ha d'altres que presenten elements nominals d'origen germànic com *franc(a)* (*Vilafranca*), *blanc*

(Montblanc), bru (Rocabruna), esparra (l'Esparra), guardia (la Guàrdia), sala (la Sala), etc. Com que són elements que ja eren ben incorporats a la llengua catalana quan es van aplicar en la toponímia, aquest tipus de topònims no se solen considerar entre els de procedència germànica. Amb tot, alguns topònims com *Godella* (l'Horta), *la Goda* (Anoia) o *Bassegoda* (Garrotxa) podrien referir-se a colònies creades per pobladors d'origen got.

NOTES

1. Enric Sanmartí i Grego, *Una nova patena visigoda d'ús litúrgic ingressada al Museu Arqueològic de Barcelona*, "Revista de Museus" (Diputació de Barcelona, 1986), 11-15).
2. Per al caràcter d'aquests noms, veg. l'excel·lent article de Josep-Maria Piel, *Antroponímia Germànica*, dins *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, I (Madrid), 421-444; per a l'evolució d'aquesta onomàstica a Catalunya: Paul Albischer, *Essai sur l'onomastique catalane du IX au XII siècle*, "Anuari de l'Oficina Romànica", I (Barcelona, Biblioteca Balmes, 1928), 3-78, per a l'estudi intern dels noms germànics a Catalunya: Dieter Kremer, *Die germanischen Personennamen in Katalonien*, "Estudis Romànics", vols. XIV-XV (1969-1972). F. de B. Moll dedica als cognoms provinents de noms germànics un capítol del seu llibre *Els llinatges catalans* (Mallorca 1982). Veg. també el capítol "L'aportació germànica" del llibre de Manuel Sanchis Guarner, *Aproximació a la història de la llengua catalana* (Barcelona 1980), 22-26; i J. Moran, *Algunes dades lingüístiques*, "L'Avenç", núm. 13 (febrer de 1979), 6.
Dins el projecte *Patronymica Romanica (PatRom)* que porta a terme l'Institut d'Estudis Catalans, aviat apareixerà un repertori molt extens d'antropònims catalans dels segles IX i X.
3. Joan Coromines, *Estudis de toponímia catalana*, vol. I, (Barcelona 1965).
4. J. Balari Jovany, *Orígenes històrics de Cataluña*, I, 2a, ed. (St. Cugat del Vallès 1964), 46-51. Veg. també Enric Moreu-Rey, *Els nostres noms de lloc* (Mallorca 1982), 113-117.
5. o. c. nota 3, pàg. 41.

CONVENI DE LA SOCIETAT D'ONOMÀSTICA AMB L'INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA

El Dr. Enric Moreu-Rey va signar el 1991 un conveni, en nom de la nostra Societat, amb el Sr. Jaume Miranda, director de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, segons el qual aquesta darrera entitat publicaria reculls de toponímia per municipis.

De moment, es troba molt avançada l'edició de la toponímia d'Albarca (El Priorat) d'Isabel Llopis. En curs de publicació hi ha també els reculls de Mont-ral, per Eugeni Perea, i de Torroja del Priorat, de Jaume Sabaté i Alentorn.

El 1986 la Societat d'Onomàstica, sota el patrocini de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, publicà ja el recull *Toponímia del terme municipal de Vilablareix*, per Pilar Gispert-Saüch i Viader.

Esperem que aquesta bona notícia estimularà els nostres socis a la presentació de reculls toponímics, complets i per municipis, per sotmetre'ls a la junta de la Societat d'Onomàstica, la qual en decidirà, si escau, la publicació.